

היחידות העיוניות

יחידה עיונית ראשונה חובה:

נושא ראשון: שפה ומציאות

נושא שני: שפות אמצעי התקשורת

נושא שלישי: ההיסטוריה של טכנולוגיות תקשורת

נושא רביעי: שפה וכוח (כאמור יש ללמד את הנושא בכיתה י"א בצמוד לנושא תקשורת ודמוקרטיה)

הערה: הנושאים ותתי נושאים מוצגים בטבלה מוצגים. רובם חובה וחלקם בחירה.

נושאי הבחירה מסומנים **בצבע צהוב**. המורים יבחרו שני נושאים על פי שיקול דעתם וישלבו אותם בהוראה ובהערכה.

היחידה העיונית הראשונה:

הנושאים הללו מקנים לתלמידים מושגים בסיסיים ביחס לתפיסת המציאות (אונטולוגיה) ומהות הידיעה ביחס אליה (אפיסטמולוגיה). בתוך כך תעסוק היחידה בשיח וניתוח שיח (שפה). הדיון במונחים אלה מיועד להקנות לתלמידים כלים אורייניים, בכלל זה אוריינות חזותית. תיערך הכרות עם הסביבה התקשורתית המידית ותוצריה: השפה התקשורתית הרלוונטית ומאפייניה השונים, תוך דיון וניתוח השוואתי של הטקסטים התקשורתיים על ביטוייהם המילוליים והחזותיים. יתקיים דיון תיאורטי ב"תקשורת" ו"במציאות" תוך הבהרה לעומקם של שני המונחים הללו: המקור המושגי שלהם, המשמעויות שלהם בשפות שונות והיבטים סימבוליים ופילוסופיים הנכרכים בהם. תיערך התנסות בהפקה (בהיקף של שליש יחידת לימוד), שבאמצעותה תודגם השונות שבתפיסת "מציאות" מסוימת. התנסות זו תאפשר דיון מעמיק ובעל זווית אישית, במונחים כמו אובייקטיביות וסובייקטיביות, מסגור, פרשנות, ייצוג ועוד.

נושא ראשון: תקשורת, שפה ומציאות

מבוא:

נקודת המוצא של נושא זה היא כי לצורך הבנת היחסים הקיימים בין השפה (מילולית וחזותית) לבין המציאות יש להכיר את מרכיביהם. הנחות המוצא הן שהשפה אינה אמצעי ניטראלי בלבד לשיקוף העולם או תיאורו אלא ידע מובנה, המושתת על החברה התרבות וההיסטוריה; וכן, שכדי לבחון יחסי מציאות ותקשורת יש להכיר תחילה את השפה על משמעויותיה הסמיוטיות השונות. בחינת אופן סיקורם של אירועים אקטואליים באמצעי התקשורת השונים מיועד לאפשר הבנה לגבי גורמים שונים המשפיעים על אופן הסיקור (למשל, פוליטיים, כלכליים אידיאולוגיים וכו'). התלמידים ילמדו יחידה זו בשילוב התנסות מעשית, למשל באמצעות יצירת נקודות מבט שונות לאותו אירוע התנסות זו תדגים את השונות שבתפיסת "מציאות" מסוימת. התנסות זו תאפשר דיון מעמיק ובעל זווית אישית, במונחים כמו אובייקטיביות וסובייקטיביות, ייצוג, פרשנות, בחירה, המרה, צירוף, ועוד.

נושאי הלימוד וסוגיות מרכזיות:

- מהי מציאות? (אונטולוגיה) שיקוף מול עיצוב (תקשורת כהעברה ותקשורת כהתכנסות)

- תפיסת המציאות ומהות הידיעה ביחס למציאות (אפיסטמולוגיה) היחס בין שפה למציאות
- האפשרות לשקף את המציאות באמצעי תקשורת בינאישיים או מתווכים
- שפה כאמצעי לחילופי-משמעותיות משותפות ולצורך יצירת קהילה ואומה - גישה סמיוטית תרבותית
- עקרונות מפתח בתהליך מתן המשמעות לתוכניות ולטקסטים תקשורתיים מגוונים. הקשר בין השפה המילולית והחזותית והמשמעותיות שכל שפה מייצרת באופן אחר
- מקורות מידע והצלבת מידע

מטרות אופרטיביות

הלומדים:

1. ייחשפו למגוון אמצעי תקשורת בארץ ובעולם : עיתונים מרכזיים, אתרי חדשות אינטרנט, ערוצי טלוויזיה וכו'
2. יכירו את המאפיינים המרכזיים של השפה התקשורתית וינתחו טקסטים תקשורתיים על פי מאפיינים אלה.
3. ינתחו אירועים אקטואליים באמצעי התקשורת השונים תוך השוואת אופן הצגת האירועים וניתוח משמעותם של השינויים.
4. יבינו כיצד אופן השימוש בשפות השונות באמצעי התקשורת מבנה את תפיסת המציאות.
5. ישתמשו במושגי היסוד של שפת התקשורת כדי לתאר, לנתח, לדון, לפרש ולבקר את התקשורת (מושגים כדוגמת מציאות (אונטולוגיה), תפיסת המציאות (אפיסטמולוגיה), הבניית מציאות וכדומה).
6. יכירו השלכות והשפעות אפשריות של אמצעי התקשורת על הפרט והחברה.
7. יתנסו בהפקה מעשית : יצירת טקסטים תקשורתיים¹

¹

נושא ראשון: תקשורת, שפה ומציאות

כ – 30 שעות ליחידה העיונית + כ – 10 שעות להתנסות המעשית

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
מהי תקשורת ומהו התהליך התקשורתי	• הגדרות למושג "תקשורת"² - תקשורת כתיאור המציאות כאמצעי להעברת המציאות (העברה) - התקשורת היא אמצעי לחולל שינוי או לספק צורך שלא ניתן לספק בדרך אחרת. • מרכיבי התהליך התקשורתי הגדרה בסיסית של מודל פשוט/קווי של התהליך התקשורתי • תקשורת כהבניית מציאות (התכנסות טקסטית) –	• אמצעי תקשורת הבנייה • מוען • מסר • נמען • תיאור/שיקוף • תקשורת כהעברה • תקשורת כהתכנסות	• מוען-מסר-נמען בחירה של טקסט תקשורתי באמצעי תקשורת שונים (למשל פוסט בפייס-בוק) זיהוי המרכיבים הבסיסיים של התהליך התקשורתי • איתור וניתוח של מרכיבי התהליך התקשורתי באמצעי התקשורת בהם משתמש הלומד באופן אישי (למשל: ווטסאפ, פייסבוק, אינסטגרם...).	תקשורת חזותית, רדיו ועיתונות: הכרות עם מושגי בסיס של הפקות תקשורת תקשורת חזותית: פריים, שוט זוויות צילום רדיו: פתיח, מוזיקה וראיון עיתון: סוגי כותרות, כתבה, מאמר, ידיעה.

² קארי, ג' (2013) גישה לתקשורת כתכנות. בתוך ליבס, ת. לוין, ד. (ע') *תקשורת כתכנות* עמ' 117-103 רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	התקשורת כאמצעי של ביטוי עולם סמלים משותף.8			
מהי מציאות? ³ משל המערה ⁴	- האם יש מציאות אובייקטיבית? תפיסת המציאות היא לעולם מוגבלת ותלויה בגורמים שונים	חושים תעתועי ראייה אובייקטיבי סובייקטיבי	קריאה: מומלצת קריאה של משל המערה בכיתה. התנסות חווייתית: מומלץ לפתוח את הוראת הנושא בהתנסות חווייתית המשלבת שימוש בחושים ומזמנת נקודות מבט שונות. להלן מגוון הצעות המושתתות על למידה מתוך משמעות אישית וחושית ורלוונטיות לתלמידים תוך הבניה של ידע והבנה כי החושים משפיעים על תפיסותינו	תקשורת חזותית ורדיו צילום והקלטה של תמונות וקולות מלוקיישן נבחר: חצר בית ספר, חורשה קרובה, קולות בהפסקה. אלה יהיו בסיס לקולות רקע שיוכלו ללוות בעתיד את היצירות התקשורתיות

³ מארש, ד., פרלונג פ. (2005). "העור ולא הבגד: אונטולוגיה ואפיסטמולוגיה במדע המדינה". בתוך: ד. מארש, ג. סטוקר (עורכים). תיאוריות וגישות במדע המדינה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 38-52.

⁴ אפלטון, משל המערה. בתוך: גלריה של מאמרים לבית הספר הכללי (תש"ס) ירושלים: האגף לתוכניות לימודים. עמ' 41-44.

<https://www.youtube.com/watch?v=1jrgE7PSY38>

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	* מוען : יש כוונה העומדת מאחורי האופן בו מוצגת המציאות (המסר) על ידי המוען. * נמען : אנשים שונים חווים ומפרשים מסר בצורה שונה. (למשל : החושים עלולים לתעתע בתפיסת המציאות שלנו).	אונטולוגיה אפיסטמולוגיה	באופנים שונים : ראיה - תעתועי ראיה באמצעות מצגות, דפים אישיים, חיפוש ברשת אחר תעתועי ראיה שמיעה - שמיעה של קולות וצלילים לדוגמה : קטע מוסיקלי קצר / קולות של המולת אנשים - הלומדים יבטאו את הצלילים המושמעים בקו, ציור, צבע, תיאור סיטואציה קצרה וכו'. - לאחר הצגת ה'תוצר', יובן כי חוש השמיעה השפיע באופן שונה על התלמידים = הנמענים. ראיה + שמיעה סרטון פרסומת- מציאות חלקית : 1. הקרנה של סרטון פרסומת/תכנית טלוויזיה/ ראיון עם פס הקול ופעם נוספת ללא פס קול. השוואה ניתוח והבנה של מגבלות החושים 2. צפייה בסרטון + קריאה של הטקסט של אפלטון : משל המערה דיון על המשל ומסריו בהקשר לתפיסת המציאות : כיצד המציאות נחווית בצורה שונה על ידי הנמענים ומהי כוונת המוען? - הלומדים יביאו דוגמאות "למערה" האישית של כל אחד מהם כלומר מצב שבו הם חווים את המציאות בצורה חלקית.	השונות בתקשורת חזותית וברדיו. עיתונות: כיתוב קצר המלווה תמונות שצולמו מאתרי צילום שונים בבית הספר

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
			המלצה לצפייה בסרט : המופע של טרומן	
הגישה הסמיוטית⁶ : עקרונות מפתח במתן משמעות למילים, לביטויים ולתמונות	בחירות המרות וצירופים אמצעים לניתוח טקסט ע"פ הגישה הסמיוטית : - סימן – שילוב בין מסמן למסומן. הסימן הוא שילוב בין המסמן או הצורה (כתב, דיבור, מוזיקה, תמונה) לבין המסומן שהוא הרעיון או המשמעות של המסמן. - המרה של סימן בסימן משנה את המשמעות (ראו ליבס	* גישה סמיוטית * סימן * מסמן * מסומן (דה סוסור) * בחירה * המרה * צרוף	בחירה אקראית של מילים/תמונות/ביטויים שיצרו את המשמעות בטקסט והפיכתם לרצפים בעלי משמעות. הלומדים יעמדו על ריבוי המשמעויות על פי הרצפים הנבחרים. ניתן לעשות שימוש בפדגוגיה דיגיטלית דוגמת מצגת שיתופית. זיהוי של אותו אובייקט המוצג בכל פעם באופן שונה. בחירת מושג או קבוצה חברתית איתור ובחירה של תמונות שונות המייצגות את המושג שנבחר מנקודות מבט שונות :	<u>רדיו ועיתונות :</u> -פרשנות שונה לאותו נושא - כל קבוצה מכינה אייטם למגזין רדיו בנושא שנבחר (ללא תיאום מראש בין הקבוצות). ניתוח של התוצרים. הבנה שיש מספר אייטמים המציגים פרשנות שונה לאותו הנושא - האזנה לשיר חדש שרק יצא לרדיו. הלומדים יכתבו ביקורת לעיתון ו/או ישדרו טור ביקורת על השיר.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
ולוין) - בחירה משמעות נוצרת מתוקף הבחירה המודעת בין האפשרויות⁵ - צירוף בין מילים יוצר משמעות. - בחירות וצרופים של מילים – מטילות אחריות על אנשים וגופים או מסירה מהם אחריות (למשל פעלים סביל		(למשל, אישה יהודייה/ ערביה, הרה, מוכה, אובייקט מיני, קרייריסטית, מגוננת, מנקה...) ניתוח התמונות: מן הפעילות הקודמת על פי סימן, מסמן, מסומן וכו' בכל תמונה. בחירה של סיפור מכונן כלשהו וסיפורו	- <u>רדיו, עיתונות, תקשורת חזותית</u> הצגת אובייקט באופן שונה: ליצור מספר תמונות המציגות את אותו אובייקט בהקשר/באופן שונה.	

⁵ ג'ונסטון: " מאחורי כל בחירה עומדת מטרה במובן זה שלכל אמירה יש יעדים אפיסטמולוגיים כלומר, דרך לראות את העולם, שבאמצעות בחירה זו, ולא באחרות, הדובר ביטא כי הוא מעדיף אותה "

⁶ לאפי, ד. (2011) *סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה*, פרק 4 סטרוקטוראליזם וסמיוטיקה, דה סוסיר ובארת. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 69-74

העשרה: ג'ונסטון, ב. (2012). *ניתוח שיח*. רעננה: האונ' הפתוחה. עמ' 73-79 ; ליבס,ת. ולוין, ד. (2013) *תקשורת ותרבות- פרק ה כרך ב'* רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 79-80; **כאן מתחילים להכניס גם את שפת התמונה.**

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	או פעיל : הרג או נהרג) - בחירות וצירופים של מילים מביעות הערכה לידע (למשל שימוש ב-יתכן או אולי - לעומת ללא ספק) - בחירות וצירופים במילים קובעת את מידת ההתנגדות שיכולה להיות למסר (שימוש במילים נקיות לעומת מילים בעלות צליל שלילי למשל נהרגים לעומת מתים)		מנקודות מבט שונות (למשל סיפור הבריאה מנקודת מבט מדעית, דתית או אמנותית ; סיפור עם) בחירה של אירוע חשוב משמעותי ואקטואלי שסוקר באמצעי התקשורת. זיהוי של המילים, הביטויים הצירופים, התמונות... המבטאים את המסרים / הרעיונות / האידיאולוגיה. של אותו אירוע. המרה של הביטויים, הצירופים. שאותרו – באחרים. כדי לתת משמעות אחרת לאותו טקסט.	

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
				<u>תקשורת חזותית:</u> הגשת מגזין חדשות בשפה נבחרת תוך שימת לב לשפת הגוף האינטונציות, פרזנטציה, בבחירת צבעי רקע צבעי בגדים..... <u>תקשורת חזותית</u> התנסות בעריכה: הלומדים יצלמו בווידאו סיטואציה מחיייהם. חומר הגלם שצולם יינתן לעריכה למספר עורכים. כל קבוצה תתבקש ליצור גרסה ברוח שונה.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
תפקידי התקשורת ⁹	- תפקידי התקשורת בחיי הפרט, החברה והתרבות: סיקור : העברת מידע, דיווח על אירועים, תהליכים, אישים בארץ ובעולם (למשל דיווח חדשות) - פרשנות : מתן פרשנות מגוונת לאירועים שונים. הצגת ריבוי הדעות בחברה (פלורליזם). (למשל ראיונות עם מומחים, עם אנשים ממגזרים שונים, כדי להציג נקודות מבט שונות,	סיקור, פרשנות, המשכיות, בידור, גיוס, שיתוף והשתתפות (בעידן הניו מדיה) ⁷	מומלץ שהתלמידים יאתרו את תפקידי התקשורת תוך התנסות חווייתית ולא תיאורטית: שימוש במגוון אמצעי תקשורת בתכנים רלוונטיים ללומד (חדשותיים/ אישיים) תוך שימוש באסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה, אשר יובילו להשגת ערכים כגון סובלנות ופלורליזם (מעצם עמידתם של התלמידים מול חבריהם, הם נדרשים להקשיב לזולת, גם כאשר ממצאיהם שונים). בכך יבואו לידי ביטוי עקרונות פדגוגיים דידקטיים כגון: בחירה, גיוון, רלוונטיות, דינמיות ופיתוח חשיבה. תפקידי התקשורת - זיהוי ומיון של תפקידי התקשורת באמצעי תקשורת שונים על פי המאפיינים	

⁷ Jenkins, H. (2006). [Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century](#). Chicago, IL: John D. and Catherine T. MacArthur Foundation.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	תפיסות עולם ועמדות שונות) -המשכיות⁸: העברת מורשת התרבות מדור לדור, מתן ביטוי לסמלים וערכי תרבות חשובים ליצירת הזדהות בחברה והמשכיות. (למשל בעזרת סמלים-דגל ישראל, מנורה, תמונות של אנשים נשיא... בעזרת סרטים-סרטי היסטוריה, דת, ספרות... בעזרת תכניות טלוויזיה המציגות X שנים		שנלמדו (עיתון מודפס ומקוון, טלוויזיה, רדיו, רשתות חברתיות) הלומדים יאתרו וינתחו דוגמאות לטקסטים תקשורתיים, המכילים תפקידים גלויים וסמויים של אמצעי התקשורת (למשל: קליפ שתפקידו לבדר אבל כולל גם סמלים וערכים תרבותיים; טקסט חדשותי שמכיל בתוכו גם פרשנות במסווה של סיקור וכו').	

⁸ וימן גבי (1997) "שעתה היפה של התקשורת – תפקוד התקשורת אחרי רצח רבין" תקשורת ודמוקרטיה, הוצ' הקיבוץ המאוחד

¹⁰ Lasswell, H. (1948). "The structure and Function of Communication in Society" in L. Brunson (ed) *The communication of Ideas*. New York .
Harper בתוך: כספי, ד. (1995) תקשורת המונים א' אוניברסיטה פתוחה

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	ל... (מלחמת יום כיפור, רצח רבין...) -בידור: התקשורת מספקת שידורי בידור, ו/או תכנים בידוריים המשולבים בתכנים שאינם בהכרח בידוריים, העברת תרבות הפנאי והפגת לחצים (למשל סרטים, אופנה, בישול, דרמה, טבע, חילופי דברים בין מגישי חדשות...) -גיוס: גיוס הפרט והחברה סביב נושא מסוים (למשל גיוס כלכלי מסחרי דרך פרסומות, גיוס פוליטי בזמן בחירות, בזמן מלחמה) <u>שיתוף והשתתפות</u> בעידן הניו מדיה ישנן אפשרויות רבות יותר לביטוי עצמי			

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
	ולמעורבות אזרחית, תמיכה ביצירה ובהפצה של פעילויות ויצירות, תחושה של קשר חברתי, חונכות של בעלי הניסיון את חסרי הניסיון, ואמונה כי חשוב להשתתף.			

ביבליוגרפיה : שפה ומציאות

- אפלטון, משל המערה. בתוך: גלריה של מאמרים לבית הספר הכללי (תש"ס) ירושלים: האגף לתוכניות לימודים. עמ' 41-44.
- באואר, מ. גאסקל, ג' (2011) גישות לניתוח טקסט תמונה וצליל. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 70-72
- ג'ונסטון, ב. (2012). ניתוח שיח רעננה: האוני' הפתוחה. עמ' 73-79.
- גיל, ר. (2011) ניתוח שיח- פרק 10 בתוך: באואר מ.ו. וגאסקל ג'. (עורכים) מחקר איכותני: שיטות לניתוח טקסט תמונה וצליל. רעננה: האוני' הפתוחה. עמ' 199-218
- דרור, י. (2009). הבהלה לעכשיו. מתוך: פנים, 48. <http://www.itu.org.il/?CategoryID=1592&ArticleID=14597>
- וימן, ג. (1997) שעתה היפה של התקשורת – תפקוד התקשורת אחרי רצח רבין. תל אביב: הקיבוץ המאוחד
- לאפי, ד. (2011) סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה, פרק 4 סטרוקטוראליזם וסמיוטיקה, דה סוסיר ובארת, ., רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 69-74
- ליבס, ת. ולוין, ד. (2013) תקשורת ותרבות- פרק ה כרך ב' רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 70-83 ; עמ' 70-83
- מארש, ד., פרלונג פ. (2005). "העור ולא הבגד: אונטולוגיה ואפיסטמולוגיה במדע המדינה". בתוך: ד. מארש, ג. סטוקר (עורכים). תיאוריות וגישות במדע המדינה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 38-52.
- קארי, ג' (2013) גישה לתקשורת כתרבות. בתוך ליבס, ת. לוין, ד. (ע') תקשורת כתרבות רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 103-117

Jenkins, H. (2006). Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century. Chicago, IL: John D. and Catherine T. MacArthur Foundation. http://digitallearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF

Lasswell, H. (1948). "The structure and Function of Communication in Society" in L. Brunson (ed) *The communication of Ideas*. New York .
בתוך : כספי, ד. (1995) תקשורת המונים א' אוניברסיטה פתוחה Harper

נושא שני: שפות אמצעי התקשורת

נושא זה עוסק במאפייני השפות השונות בתקשורת והכרת מרכיביהן. השפה הדבורה, כתב ודפוס, שפה חזותית, שפת המוסיקה וכך הלאה. בחלק זה נלמד על ההתפתחות של אמצעי התקשורת השונים תוך הבנה כי התפתחויות טכנולוגיות בהכרח משפיעות ומושפעות מהתפתחויות חברתיות. התקשורת היא אם כן גם תוצר וגם מחולל של ההתפתחויות אלה.

נושאי הלימוד וסוגיות מרכזיות:

- שפות המדיה השונות: שפה דבורה, כתב ודפוס, שפה חזותית ומוסיקה
- המאפיינים המיוחדים של כל שפה, ההבדלים ביניהן והשילובים שבאים לידי ביטוי בטקסטים תקשורתיים שונים.
- מפגש עם טקסטים תקשורתיים שונים באמצעי תקשורת מגוונים: עיתונות כתובה (מודפסת ואינטרנטית), עיתונות משודרת (רדיו), עיתונות מצולמת, וידאו בטלוויזיה ובאינטרנט, צילום מודפס ומקוון וכו'
- התפתחות העיתונות והצילום
- הקולנוע וההיבטים החברתיים שבתוכם הוא פועל

מטרות אופרטיביות:

התלמידים:

1. יכירו גישות לניתוח שפות תקשורת
2. יכירו את המאפיינים המרכזיים של שפות התקשורת, ההשפעות שלהן וההבדלים ביניהן
3. יכירו את הגישה ההיסטורית להתפתחותם הטכנולוגית של אמצעי התקשורת
4. ינתחו טקסטים תקשורתיים על פי המאפיינים שנלמדו
5. ייצרו טקסטים תקשורתיים בשפות שונות תוך הבנה של המאפיינים הייחודיים לכל שפה
6. יבינו את השילוב בין שפות שונות בטקסטים מולטי מודאליים
7. יתנסו בהפקה מעשית: יצירת טקסטים תקשורתיים

נושא שני: שפות התקשורת

כ – 30 שעות ליחידה העיונית + כ – 10 שעות להתנסות המעשית

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
שפת הפרסומת¹¹ המאפיינים הייחודיים של שפת הפרסומות, מרכיביהן והשפעותיהן. • תחומי ההשפעה של הפרסומות: רגשי, קוגניטיבי, התנהגותי וחברתי. • מסרים גלויים ומסרים סמויים בפרסומות. • תחבולות הפרסומת • סטריאוטיפים בפרסומות. שיבוש תרבות פעילות אקטיביסטית המבקשת לשבש את מנגנוני הייצור הכלכליים והתרבותיים המערביים	פרסומת, מפרסם, פרסומאי, אמצעי שכווע, תרבות צריכה, מסר גלוי, מסר סמוי, סטריאוטיפ, תחבולה (מניפולציה)	פרסומת, מפרסם, פרסומאי, אמצעי שכווע, תרבות צריכה, מסר גלוי, מסר סמוי, סטריאוטיפ, תחבולה (מניפולציה)	ניתוח פרסומות • באמצעי תקשורת שונים כדי לפתח בקרב הלומדים עמדות אישיות, מוסריות וחברתיות שאינן קשורות בצריכה עצמה • זיהוי פרסומות (למשל כאלה הפונות לנוער) בחינת התחבולות והמאפיינים בהן נעשה	עיתונות/תקשורת חזותית/רדיו בחירה של רעיון חברתי שאותו רוצים לקדם. באמצעות פרסומת תוך שימוש בידע שרכשו, במאפיינים ובמושגים, וכן בידע הביקורתי (עמדה אישית, מוסרית, חברתית) כדי לשווק אותו בצורה יעילה אך לא פוגענית זלומדים ייצרו פרסומות לעיתון/תקשורת

¹¹ שליטא, ר. פרידמן, א. והרתאן, ר. (2011). אוריינות חזותית בפעולה: חינוך בעידן החזותי. עמ' 99-130

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
			שימוש בפרסומות אלה --זיהוי של פרסומות שבהן נעשה שימוש בתחבולות שאינן נסקרות במודל זה (למשל פרסומת שמופצת אך ורק באינטרנט) - זיהוי פרסומות פוגעניות על פי קטגוריות שונות (ילדים, נשים...) ואיתור המאפיינים הפוגעניים -בחירת פרסומות ובדיקת המוצר המשווק בפרסומת כדי לאתר את "האמת" בפרסום. כדי להבין את הפער בין המוצר לבין דרך שיווקו.	חזותית/לרדיו התלמידים יתנסו בשיבוש תרבות¹⁰ של פרסומות מסוגים שונים : כרזות, פרסומות בעיתון, באינטרנט, ברדיו...

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
שפת הצילום וז'אנרים בצילום¹⁶ • הצילום כמעביר רעיון ומסר ולא רק כמשקף מציאות. • הצילום המשפחתי הוא הבנייה ולא רק תיעוד "אובייקטיבי" של המשפחה • תולדות הצילום:¹² - התפתחות הטכנולוגיה של הצילום¹³ מראשוני הצלמים ועד ימינו : צלמים ידועים בארץ ובעולם ומאפייני הצילום		צילום אישי (סלפי) ומשפחתי. קמרה אובסקורה פוטוגרפיה (רישום אור), צילום, תצלום, מצלמה, צלם. תיעוד/עדדות/עד נקודות מבט, הרגע המכריע	-השוואה בין צילומי משפחה בעבר – בעידן מצלמת הפילם לעומת הצילום האישי והמשפחתי בעידן המצלמה הדיגיטלית. ניתן לראיין הוריהם הורים, סבים וסבתות - עבודות חקר בנושא :	בחירת רעיון על פי סגנונות צילום ועל פי צלמים. איתור י תצלומים מתאימים שיכולים לבטא רעיון זהה. ליצור תערוכה לאצור תערוכה בחירה של תמונה המייצגת בשבילם תקופה

¹² <http://www.slideshare.net/storode/history-of-photography-presentation-990442>

<http://techedu.huji.ac.il/learning/timelines/camera.html>

¹³ לנגפורד, מ. (1994). תולדות הצילום. רמת גן: פוקוס

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
שלם. (נייפס, דאגר, טלבוט, אדוארד מייברידג', לואיס היין, דורותיאה לאנג ¹⁴ , ג'ף וול, אני ליבוביץ'. הישראלים : דוד רובינגר, עדי נס, אלכס ליבק, מיקי קרצמן, זיו קורן, ורדי כהנא ואחרים). צילום ארץ ישראלי¹⁵	שמות של צלמים מפורסמים בארץ ובעולם.	התפתחות צילום העיתונות/ההיסטוריה של צילום פורטרטים/היסטוריה של צילום חברתי. ניתן לעשות שימוש במצגת	משמעותית בחייהם. תלמיד אחר צריך לזהות את משמעות התמונה ובדיקה האם היא מעבירה את החוויה	

¹⁴http://www.slideshare.net/lelomagal/eadward-muybridge?qid=bc33b26f-5dd5-4121-b807-3d24acc1eb59&v=qf1&b=&from_search=6

<http://www.slideshare.net/tarrynraee/lewis-hine>

<http://www.slideshare.net/mdunne/dorothea-lange-slideshow>

<http://rhynesimpson.wordpress.com/2011/11/02/powerpoint>

<http://artblart.com/tag/jeff-wall>

¹⁵אורן, ר. (2000). צילום כחול-לבן - תקשורת צילומית בתולדות הציונות והמדינה. מדריך למורה. ירושלים : ת"ל. ; שליטא, ר. (1999) צלם אנוש : תערוכת צילומים בנושא כבוד האדם + חוברת למורה.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
סגנונות וגישות בצילום מאפייני הצילום העכשווי-דיגיטלי לעומת צילום בעבר	ז'אנרים בצילום : צילום אישי/משפחתי צילום חברתי צילום חדשותי צילום עיתונאי צילום דיגיטלי	שיתופית	תרגיל מקום : סרט ללא דיבור באורך דקה המעביר ב- 10-30 שוטים סיפור של מקום מסביבת חייו של התלמיד, עריכה עם מוסיקה וסאונד	ביקור בתערוכת צילום כגון "עדות מקומית", וכתיבת חוות דעת על תמונה אחת או סדרת תמונות (על פי מחוון שיפורסם באתר המפמ"ר)

²⁵שליטא, ר. פרידמן, א. והרתאן, ר. (2011). אוריינות חזותית בפעולה: חינוך בעידן החזותי. פרק 2.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
גישה תרבותית – ניתוח סמיוטי (ראו שפה ומציאות)	מודל מעובד לניתוח תצלום על פי בארת: 18 מרכיבי התצלום: תוכן, מבנה, הטיפול הצילומי, משמעויות.	מלבן התמונה (פריים), תוכן התצלום, קומפוזיציה, זווית צילום, תאורה, דנוטציה, קונוטציה, יחסי מילה ותמונה, ידע תרבותי נדרש (לקשר למודל הסמיוטי שנלמד בשפה ומציאות)	עיתונות ותקשורת חזותית: - בחירה וניתוח של צילומי עיתונות וחדשות על פי המודל (ראו דוגמאות מצורפות 17)	- התלמידים יעלו את הניתוח לבלוג או לאתר שיתופי כלשהו (פייסבוק, בלוג, מצגת שיתופית)
			- כל תלמיד/ה כותב/ת משוב לתלמיד/ה אחר/ת על התמונה בה בחר והניתוח	

¹⁷ <http://learning.blogs.nytimes.com/category/lesson-plans/whats-going-on-in-this-picture/>

<http://www.telegraph.co.uk/news/picturegalleries/picturesoftheday/10919158/Pictures-of-the-day-23-June-2014.html>

¹⁸ שליטא, פרידמן, הרתאן עמ' 90-92 - מצ"ב

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
			שביצע. (יינתן מחוון להערכת ניתוח תמונה) - ביקור בתערוכת צילום כגון "עדות מקומית", וכתיבת חוות דעת על תמונה אחת או סדרת תמונות על פי מודל לניתוח תמונה שנלמד ביחידה זו. - חוות הדעת תכלול גם ניתוח אישי, ערכי, מוסרי וחברתי על כל התצלומים שנותחו.	

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשית דוגמאות לפעילויות מומלצות
²⁰ שפת הקליפ • מהפיכה תקשורתית בהקמת ערוץ מוזיקה ותמורות בהתפתחות קליפים כז'אנר. • ההיסטוריה של הקליפים מאז הניקלודיאון, מהפיכת ה MTV, ועד היום: קליפים ביוטיוב או בפליקר • מודלים לניתוח קליפים • סוגות ומאפיינים של קליפים: ז'אנר מוזיקלי וז'אנר קולנועי(המודל של קפלן) • הקליפ ומרכיביו: הקליפ כשילוב בין שלוש שפות: השיר, המוזיקה, הוידאו. ניתוח על פי מודל יחסי מילה-תמונה¹⁹	• קליפים כפורמט גלובלי המותאם למאפייני התרבות המקומית.	קליפ, MTV, איקונוגרפיה, סוריאליזם, פוסטמודרניזם, ז'אנרים בקליפים: רומנטי, מעורבות חברתית, ניהיליסטי, פוסטמודרני, קלאסי.	קליפ משנות ה-80 או ה-90 וניתוח מאפייניו על פי מודל לניתוח קליפ שנלמד: קליפ עכשווי. והשוואה לראשון. ז והגדרת ז'אנרים חדשים שאינם נמצאים במודל הז'אנר המוזיקלי והטלוויזיוני מצגת שיתופית ובה מאגר של קליפים שנותר בהם הקשר בין המילה המושרת התמונה והמוזיקה על פי מודל	יצירת קליפ לשיר לפי בחירה. רצוי שיר בעברית. ניתן לבצע משימה זו כפרויקט סיום כיתה י'
¹⁹ פרידמן, א. (2014). מחפשים את הקומה החושפת מנהיגות בקליפים ישראליים. בתוך: מוזיקה בישראל, 23, 2014. עיונים בתקומת ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון: הוצאת מכון בן-גוריון.	²⁹ פרידמן, א. (2001) קליפים T.V וצעירים חסרי מנוח. ירושלים: מעלות, ת"ל		שנלמד ל ניתן ליישום על כל טקסט תקשורתי שיש בו שילוב בין כמה שפות: מילה/תמונה/מוזיקה	

ביבליוגרפיה: שפות התקשורת

- אשורי, ת. (2011). *מהטלגרף למחשב*, תל אביב: רסלינג עמ' 115-123.
- אורן, ר. (2000). *צילום כחול-לבן- תקשורת צילומית בתולדות הציונות והמדינה*. מדריך למורה. ירושלים: ת"ל.
- בארת, ר. (1964) [2003]. הרטוריקה של הדימוי. בתוך: ליבס, ת. וטלמון, מ. (2003). *תקשורת כתרבות*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. כרך א', 259 – 271.
- בלונדהיים, מ. ושיפמן ל. (2003). מהדינוזאור לעכבר, פתו"ח, 5, אוגוסט 2003.
- לאפי, ד. (2011) סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 43-49.
- לאסן, ק. (1999). *שיבוש תרבות*. תל אביב: בבל.
- לנגפורד, מ. (1994). *תולדות הצילום*. רמת גן: פוקוס.
- פן, ג'. (2011). ניתוח סמיוטי של תמונות דום ("סטילס") (still images). בתוך: באואר, מ', ו', ו- גאסקל, ג'. (עורכים) *מחקר איכותני: שיטות לניתוח טקסט תמונה וצליל*. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 259-278.
- פוסטמן, נ. (2000) *בידור על מוות: השיח הציבורי בעידן עסקי השעשועים*. עמ' 9 – 19. [המדיום הוא המטאפורה](#)
- פרידמן, א. (2014). מחפשים את מקומם: תחושת מקום וזהות בקליפים ישראלים. בתוך: *מוזיקה בישראל*, 23, מסדרת הנושא של עיונים בתקומת ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון: הוצאת מכון בן-גוריון.
-

פרידמן, א. (2001) קליפים T.V וצעירים חסרי מנוח . ירושלים : מעלות, ת"ל

שליטא, ר. (1999). צלם אנוש : תערוכת צילומים בנושא כבוד האדם + חוברת למורה.

שליטא, ר., פרידמן, א. והרתאן, ר. (2011). אוריינות חזותית בפעולה : חינוך בעידן החזותי . עמ' : 35-92 ; 99-130

שנער, ד. (1996). תקשורת , טכנולוגיה, חברה, תרבות. כרך א יחידות 1-3. האוניברסיטה הפתוחה.

1. ההיסטוריה של טכנולוגיות תקשורת

מאז אמצע שנות התשעים של המאה הקודמת אנו עדים לכניסתן של טכנולוגיות חדשות שטלטלו את חיינו לבלי הכר. למן הופעת הטלפון הסלולרי והאינטרנט שוב אין המרחק הגיאוגרפי מהווה מכשול לתקשורת. היום, אנחנו מעבירים מסרים ותמונות ברגעי התהוותם; מסיירים וירטואלית במוזיאונים וברחובות בארצות רחוקות; מכנסים אלפי א/נשים להפגנות ולוויות והטלפון הנייד מהווה אפשרות הנגשה של כל הספריות, ומקורות המידע בעולם. ההיסטוריה של המין האנושי רצופה בטלטלות מעין אלו שהתרחשו עם ובעקבות המצאות טכנולוגיות של תקשורת. בעבר, היה קצב האירועים איטי יותר עם זאת ההשפעות לא היו פחות מרחיקות לכת. קשה לנו להבחין בכך מפני שנולדנו לעולם שבו הכתב, הספר והעיתון, הטלוויזיה והקולנוע הם דיירים וותיקים. קל לנו יותר לחוש בהשפעותיהם של המדיה החדשים המביאים לפתחנו אפשרויות חדשות מידי יום.

בשאלת קשרי הגומלין בין הטכנולוגיה לבין החברה האנושית, ישנן שתי נקודות ראות מתחרות הראשונה מניחה כי **"הצורך הוא אבי ההמצאה"** (אפלטון) והשנייה כי **"ההמצאה היא האם של הצרכים"** (מקלוהן). גישות אלו נבדלות בתרחיש הסיבה והתוצאה שהן מציירות, וביתר פירוט:

א. **ההבנייה חברתית של הטכנולוגיה** - התפיסה כי היווצרות של צורך חברתי מקדימה ומזמנת את התפתחות ההמצאה הטכנולוגית. לשיטה זו, המצאות אינן מפציעות באופן מקרי, אלא שהן מתפתחות על רקע מערך חברתי ונמצאות באינטראקציה עם מוסדות חברתיים. למשל: הטכנולוגיה של תקשורת סלולרית הייתה ידועה בעולם כבר בשנות השישים, ואולם הטלפון הסלולרי חדר לחיינו בעוצמה רק שלושים שנים מאוחר יותר. כדי להבין את הסיבה לעיתוי, יש לבחון פרמטרים כמו שוק העבודה, מעמד האישה, האינטרנט וז'אנר הריאליטי, כולם קשורים עם הטלפון הסלולרי.

ב. **דטרמיניזם טכנולוגי** - התפיסה כי הטכנולוגיה - ולא אידיאלים רוחניים או היבטים כלכליים בארגון החברה - היא זו שמעצבת, גוזרת ומכתיבה את הסדר החברתי והתודעה של הפרט החי בקרבה. על פי תפיסה זו הופעתה של טכנולוגיה חדשה (הגלגל, מנוע הקיטור, נשק גרעיני וכך הלאה) מסדירה מחדש שורה של רכיבים בחיינו כפרטים וקהילות. למשל: הופעתה של מכונת טווית הכותנה שהחליפה את הנול והפלך הולידה את בתי החרושת, שיטת המשמרות, עבודת ילדים, תעסוקת נשים בשכר, מחלות ריאה חדשות ואיגודי עובדים.

במובן מסוים שתי הגישות הללו הן שאלת הביצה והתרנגולת. אין צורך להכריע ביניהן מפני שהעיון בכל מדיום משתי זוויות הראות שהגישות התיאורטיות הללו מספקות לנו, מעמיק את ההבנה אודות משמעויותיהן של טכנולוגיות תקשורת בחיינו.

יחידה זו נועדה להקנות ידע אודות ההיסטוריה של הטכנולוגיות התקשורתיות והשפעותיהם, למן הפרה-היסטוריה ועד לימנו אנו. הנושאים העיקריים ביחידה זו מאורגנים סביב ארבעה מעברים וצמתי שינוי שנבחרו מבין שלל ההתפתחויות הטכנולוגיות, בשל משמעותם המכוננת על המין האנושי:

א. המעבר מתרבות אוראלית (דיבור) לליטראטית (כתב): הופעת התקשורת המתווכת

ב. המעבר מן הכתב אל הדפוס: הופעת קהילות מדומיינות

ג. המעבר מן הדפוס²¹ לקולנוע, רדיו, טלוויזיה: אמצעי התקשורת להמונים²²

ד. המעבר מאמצעי התקשורת להמונים לאמצעי התקשורת הדיגיטליים: עידן ההתלכדות

מטרות אופרטיביות

התלמידים

א. יתוודעו אל ציר הזמן ההיסטורי של התפתחות אמצעי התקשורת.

ב. יבחנו את ההשלכות של הופעת הכתב והדפוס על מערך החשיבה ועל הארגון החברתי.

ג. יבינו את מהותה של תקשורת להמונים באמצעות עיון במדיום הרדיו והקולנוע.

ד. ינתחו שינויים חברתיים אשר נבעו מהופעתם של המדיה החדשים.

ה. יעריכו את אופי הקשר בין נסיבות היסטוריות להתפתחות הטכנולוגית של התקשורת.

²¹ העיתון הוא אמנם אמצעי תקשורת להמונים ראשון כרונולוגית ואולם לא ידון ביחידה זו משתי סיבות. ראשית, העיתון ילמד בהרחבה בפרק "דמוקרטיה ותקשורת", שנית, חרף בכורתו הרי שבראשיתו היה מדיום אליטיסטי אשר נוצר ונצרך בקרב מעמדות גבוהים. המדיום הראשון אשר פנה להמונים והיה שווה לכל נפש בצריכה ובתרבות הפנאי היה הקולנוע.

²² המרת הביטוי תקשורת המונים אל הביטוי תקשורת להמונים בתכנית זו נעשתה מתוך ההבנה כי זה הוא תרגום מדויק ומנהיר יותר של התופעה.

המעבר מתרבות אוראלית לליטראטית: הופעת התקשורת המתווכת - הכתב

נושא הכתב מזמן למורה לתקשורת מקום המחזיר למזרח התיכון את תפארתו כאזור גיאוגרפי שהינו ערש הציביליזציה האנושית והמונותיאזים. בחברות ציד ולקט לא היה צורך בכתיבה ואולם ניתן להתייחס לציורי המערות כאל צורה מוקדמת של הבעה עצמית, ביטוי והעברת מסרים על גבי מדיום. בציורי המערות, בספרד, צרפת ואוסטרליה מופיעים ציורים בני שלושים וחמש אלף שנה ויותר. התיארוך מבוסס ברובו על בדיקות פחם 14 ובחלקו על מושאי הציור, חיות שנכחדו בתקופה מסוימת.

מנקודת מבטה של הפריודיזציה (חלוקה לתקופות) ההיסטורית, הופעת הכתב היא סוף הפרה-היסטוריה ותחילת ההיסטוריה. כאשר עברה האנושות להתיישבות קבע, נוצר עודף של תבואה, טובין וחיות משק בית ואז גם נוצר צורך בניהול המלאי. הכתיבה הופיעה לפני 5000 שנים, בשומר באזור הנהרות הפרת והחידקל, עיראק של היום, כאמצעי לניהול חיי המסחר והכלכלה. הכתב הראשון הופיע באזורנו, המזרח התיכון. ואחרי כן הוא מופיע במקומות נוספים בעולם: בהודו ובסין 4000 - לפני הספירה, באמריקה בקרב עמי המאיה 2000 - לפני הספירה. ההנחה היא שבדרך של דיפוזיה, פעפעה המצאת הכתב, הרעיון של כתב כאמצעי להעברת מסרים ללא הסתמכות על מתווך, לתרבויות אחרות. חברות ותרבויות נוספות אימצו את המצאת הכתב. מפני שהמערכות הכלכליות בהן הפכו למורכבות - העיסוק בחקלאות, בנייה של תעלות השקיה, הובלת סחורות על גבי הנהר, מסחר חליפין מורכב ועוד, כל אלו הכריחו בנייה של לוח שנה, רישום מדוקדק, תרשימים, מפות, תעודות, רישומי טאבו, מלאי, הלוואות ועסקים. בשלב שני, שימש הכתב להבנייה של מערכות דתיות, מסורות ופולחן שהתנהלו עד אז בתרבות אוראלית.

הופעת הכתב שחררה את המין האנושי מלאגור בזיכרוננו את כל המידע הנחוץ כדי לשרוד בסביבתו ואת תולדות השבט ממנו בא. סיפורים, מיתוסים ורשימות גניאלוגיות שעד אז שוננו והועברו מדור לדור הועלו על הכתב. ישנה טענה כי הטקסטים העתיקים ביותר במקרא הם השירים, כמו "שירת הים" מפני שאחת הדרכים של המין האנושי לזכור היא לארגן נרטיב בשיר ומוסיקה. ביחס לתרבות האוראלית, אפשר הכתב להעביר מסרים למרחקים גדולים יותר במרחב וגם על פני דורות ולשמור על המסר... פחות או יותר, נאמן למקור. לכתב הייתה גם השפעה על צורת החשיבה האנושית, שהרי הכתב עצמו הוא הפשטה, העברה של חפצים, מקומות, מידע, רגשות לידי סמלים מופשטים. האבסטרקטיזציה, היכולת של המין האנושי לחשיבה מופשטת, משתכללת עם הופעתו של הכתב.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
המעבר מתרבות אוראלית (דיבור) לתרבות ליטראטית (כתב): הופעת התקשורת המתווכת²⁵ ההשלכות של המצאת הכתב על החשיבה האנושית ועל התקשורת בין בני האדם²⁶	• סימנים מבשרי כתב, ציורי המערות • המצאת הכתב • מוטיבציות לציור ולכתיבה • נושאים וז'אנרים ראשונים בכתיבה²³ - שחרור הזיכרון האנושי, וניתוק הקשר שבין המוען למסר. - התפתחות החשיבה הליניארית²⁴.	• פרה-היסטוריה כתב • חברה אוראלית • חברה ליטראטית • תקשורת ישירה ומתווכת. • עלילות גילגמש • אפוס • כתב יתדות • כתב חרטומים • פיקטוגרמות	הלומדים יאתרו: ציורי מערות ממקומות וזמנים שונים בעולם, וימפו הנושאים שהעסיקו את האנושות בשלב זה וישערו מהן המוטיבציות ליצירה. יצרו מצגת שיתופית של ציורי מערות מרחבי העולם. יתנסו בתרגילי זיכרון בעל פה לעומת רשימה כתובה על מנת להדגים את סוגיית השחרור הזיכרון האנושי באמצעות הכתב. יבחנו את כוחה של התמונה לעומת משפט כתוב, הסיבות להתפתחות הכתב.	תקשורת חזותית ועיתונות: - יצירת ממים (meme) עם כיתוב ובלעדיו. בחינת היתרונות והחסרונות של הוספת הכתב. - סדנת הכנת נייר וקליגרפיה באמצעות מכחול או נוצה. להדגמת הקושי והמורכבות והמיומנות שנדרשה

²³ מודלינגר, א. מסע בעידן הטכנולוגי, הופעת הכתב אוחר (7 מאי 2015) <http://techedu.huji.ac.il/journey/timelines/writing.html>

²⁴ נח הררי, י. (2011) קיצור תולדות האנושות, תל אביב, דביר. עמ' 125-139

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסויות מעשיות
	• התפתחות ה"אדם המספר" והטקסט הנרטיבי	• הירוגליפים • אבן הרוזטה • נרטיב	סוגיות לדיןן / לעבודות חקר: - המצאת הכתב ומדוע דווקא אז ומדוע שם? (בשומר 3000 לפני ה"ס) - הדברים הראשונים שהאדם מעלה על הכתב (רשימות מלאי של סחורות, בעלות על נכסים, תיעוד עסקות) - התפתחות כיווני כתב שונים. (החומרים הטכנולוגיים אשר שימשו לכתיבה ולמצע בכל אזור). - הז'אנר הספרותי העתיק ביותר (השירה האפית כמו "עלילות גילגמש" והמרוס). - התנ"ך - מתי נכתב (1000 לפני ה"ס, אך חלקים היו- קיימים עוד בתרבות האוראלית). - עדויות הקדומות ביותר להיווצרותו? (קטעים מן המגילות הגנוזות שנמצאו -	לכתיבה בעולם העתיק. - הצגת התוצרים בתערוכה - ביקור במוזיאון ארצות המקרא, או במוזיאון ישראל, התבוננות בכתבים הראשונים ובהיכל הספר. הלומדים יתעדו בצילום את המוצגים הרלוונטיים ויוסיפו כיתוב לכל מיצג בזיקה לעבודות החקר (ראו הצעות דידקטיות).

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
			ים המלח מתקופת בית שני). - ייחודו של העותק העתיק השלם ביותר של התנ"ך שברשותנו? (כתר ארם צובא, מתוארך לשנת 1000). קטעי סרטים מומלצים לצפייה ולדיון: - קטעים נבחרים מהסרט "שבט דב המערות" – להמחשה מהי חברת ציידים-לקטים. - קטעים נבחרים מהסרט "שובו של מרטין גר" להמחשת תקופת ימי הביניים ומעמד ידיעת קרוא וכתוב בקרב האוכלוסייה. - קליפ האלף בית של ויקטוריה חנה קישור המהפכה החקלאית והמצאת הכתב מתוך הסדרה "היה היה" קישור. צרפתית ללא תרגום.	

א. המעבר מן הכתב אל הדפוס: הופעת קהילות מדומיינות

עד להמצאתה של מכונת הדפוס של גוטנברג (1450), הייתה דרך אחת לשכפל ספרים וכתבים והיא באמצעות העתקה. באירופה וגם במזרח התיכון נתפסו רק כתבי קודש כראויים למלאכה קשה זו, הא/נשים שעסקו בהעתקה היו קרובים לקודש בכל הדתות, קנה המידה לאיכות העבודה היה הדיוק המופתי. מלאכת ההעתקה של ספר ממוצע ארכה כשנה. ב-1450 (בקירוב) חבר יוהנס גוטנברג לתעשיין נייר ולצורף תכשיטים מן העיר מיינץ בגרמניה ובנה את אב הטיפוס של מכונת הדפוס הראשונה. העיקרון הבסיסי של הדפוס היה ידוע עוד קודם, ניתן לחצוב על לוח עץ אותיות ומשפטים, להכין שבלונות ולעשות שימוש בצבע ודיו כדי להדפיס. השכלול בהמצאתו של גוטנברג היה מעשה הצורף של אותיות מיטלטלות אשר סודרו על מסילות עץ, בכל פעם בקומבינציה אחרת, ואשר הוברשו בדיו ונכבשו על נייר. ההמצאה הועתקה בערים ובשפות שונות ותוך חמישים שנה עלה מספר הספרים באירופה, על פי הערכות היסטוריות, מכמה אלפים לעשרה מיליון עותקים של ספרים מודפסים.

זו הייתה ראשיתה של התקשורת להמונים בעולם, היינו אותו מסר מודפס ומופץ במאות ואלפי עותקים. זו הייתה גם הפעם הראשונה בהיסטוריה שבה יצירה והפצה של מסר כרוכה הייתה בהפרדת תפקידים בין הוגה המסר, גילומו והפצתו.

המצאת הדפוס נשאה עמה שורה ארוכה של השלכות. לדוגמה:

- א. המצאת הדפוס הביאה להדפסת התנ"ך בשפות מקומיות, אוכלוסיית אירופה מגלה את המקרא ללא הצורך במתווך מטעמה של הכנסייה. תנועת הפרוטסטנטיזם (מלשון מחאה) עולה ומתרחבת, המחאה היא נגד ההגמוניה הדורסנית של הממסד הקתולי. התוצאה- ירידת מעמדה של הקתוליות.
- ב. המצאת הדפוס הביאה להפצה של טקסטים שאינם דתיים כמו פילוסופיה, דרמה, לקסיקונים ומפות גיאוגרפיות. התוצאה היא הרחבת התודעה, פיתוח חשיבה ביקורתית וחילון. כמות יודעי קרא וכתוב מתרחבת ועמה הביקוש לספרים ולהשכלה.
- ג. על מנת לחסוך עלויות ייצור, הואחדו דיאלקטים מקומיים של אזורים וכפרים שונים לידי שפה אחת. האחדת השפה הפכה שבטים לאומה. הדפוס הקל על הפצה של צווים מלכותיים וסמלים כמו דגל, והמנון. ההומוגניות התרבותית (האחדה ושיתוף של כל קבוצות חברתיות) הלכה וגברה. נוצרו קהילות מדומיינות מגוונות ורחבות למשל: לאומים. א/נשים החלו להגדיר עצמם בזיקה לקבוצות רחבות רבות יותר מאלו שהגדירו את עצמם, על פיהן, עד אז, משפחה, שבט, עדה ודת.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
המצאת הדפוס	- מאפייני פורמטים שונים בתהליך המצאת הכתב : מגילה וקודקס. - דרכי שכפול ספרים בהעתקה, סופרי סת"ם בשלש הדתות המונותיאיסטיות. - השפעות הדפוס : - תהליכי חילון והחלשת מעמד הכנסייה הפרוטסטנטיות. - הרחבת ההשכלה	- קודקס - מגילה - דפוס - אינקנבולה (ספרי הדפוס הראשונים) - נאורות - חילון - קהילה - מדומיינת - מדינת לאום	- צפייה ודיון בסרט "שם הוורד" תוך התייחסות להיבטים הבאים. לדוגמה : - אופני שכפול ספרים בעידן שלפני הדפוס. - שליטה על ידע הינה משאב של כוח פוליטי. - הבנת הקשר בין הפצת פחד לבין שליטה - הסדרי החיים בפאודליזם - הכוח בשכפול ספרים - מקומה של הכנסייה בשמירה על הידע האנושי ובצבירת הון. - מקומה של הספרייה בעבר כמקום שאיננו נגיש לידע, לעומת הנגשת המידע כיום. (למשל הוויקיפדיה) - חידון להטמעת המושגים ביחידה למשל באמצעות אפליקציית Kahoot.	<u>רדיו, תקשורת חזותית ועיתונות:</u> - סדנת דפוס והדפס, להבנת העיקרון של שכפול. - ביקור בספריה הלאומית (ממשי עד וירטואלי) כדי להכיר את הכתבים הראשונים שהודפסו בעברית (אינקנבולה). - ביקור במוזיאון התקשורת של המכללה הבינתחומית בהרצליה או במדע - טק בחיפה. לצפייה

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
המצאת הדפוס של גוטנברג²⁸ ההשלכות של המצאת הדפוס²⁹	(נאורות). - הופעת היווצרותן של קהילות מדומיינות²⁷. - הולדתה של מדינת הלאום. - האחדת שפות מקומיות. - התפשטות מידע ומדע.			במכונות דפוס מוקדמות. בתוך המוזיאון. - תיעוד הביקורים במוזיאונים בדרכים שונות כגון: כתבה רדיופונית, המלצה במדור תרבות בעיתון וכדומה.

²⁷ אנדרסון ב. (1999). *קהילות מדומיינות*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 39-68.

²⁸ אליאב-פלדון, מ. (2000). *מהפכת הדפוס*. תל-אביב: האוניברסיטה המשודרת, עמ' 25-41.

²⁹ אליאב-פלדון, מ. (2000). *מהפכת הדפוס*. תל-אביב: האוניברסיטה המשודרת, עמ' 25-41.

ב. המעבר מן הדפוס לקולנוע, רדיו, קולנוע וטלוויזיה: אמצעי התקשורת להמונים.

המונח המון, נושא קונוטציות שליליות ומצייר קבוצה גדולה של אנשים הנעה כעדר, קלה להשפעה נעדרת ייחודיות וביקורתיות. למושג המון יש גם כמה הקשרים חיוביים כמו אלו המקופלים במושג "חכמת ההמונים" ובקריאה "העם דורש צדק חברתי", כאן, מקבל "ההמון" משמעות של שוויון ודמוקרטיה.

הופעת **ההמון** היא בו זמנית תופעה היסטורית וגם תיאוריה המבקשת להסביר שינוי באופייה של החברה האנושית. עד המהפכה התעשייתית לא הייתה קיימת "**חברת המונים**", אירופה הייתה ברובה כפרית והערים בה היו קטנות. במאה השמונה עשרה התעצם המסחר הימי ועמו גילוי עולמות ושווקים חדשים בעולם. במקביל חלו התפתחויות טכנולוגיות כמו המצאת מכונת הטוויה שהחליפה את הנול, ומנוע הקיטור שהביא את הרכבת לעולם. המצאות אלו ואחרות הביאו, תוך מאה שנה לנהירת האוכלוסייה באירופה מן הכפר אל העיר. אורח החיים המסורתי הכפרי הוחלף בעבודה במפעלי תעשייה ולראשונה בהיסטוריה נוצרה התקבצות של א/נשים רבים במקום אחד.

שינוי אורח החיים המסורתי היה מלווה בתהליכים חברתיים נוספים, כמו חילון, ביורוקרטיזציה, דמוקרטיזציה, אבדן המוכרות והקהילתיות לטובת ניכור ואנונימיות. תהליכים אלו יצרו את "חברת ההמונים" לתוכה וממנה נולדה תקשורת ההמונים. התרופפות הקשרים הקהילתיים חיזקה את כוחם של מוסדות המדינה. מרכז הכובד של החיים החברתיים הועתק מן התקשורת הבין אישית לתקשורת להמונים. תקשורת ההמונים מסוגלת להעביר מסרים במהירות ובאחידות ולכן הינה מותאמת ויעילה יותר לחיים במסגרות גדולות וריכוזיות.

העיתון: בסוף המאה השבע עשרה מודפסים לראשונה עיתונים יומיים באירופה ובאמריקה. על פניו זה הוא האמצעי הראשון שהוא בבחינת תקשורת להמונים, היינו טקסט המודפס ומשוכפל באופן זהה בעותקים רבים ומופץ בקרב המונים. בנוסף, העיתון הוא האמצעי הראשון המהווה מרחב ציבורי וערוץ תקשורת ומתווך בין המדינה לאזרחיה. אך חשוב לזכור כי קהלו של העיתון היה מצומצם. קוראי העיתון במאתיים השנים הראשונות לפריצתו והתמסדותו הינם בני האליטות חברתיות. מחיר כל עותק בודד הוא גבוה והתכנים בו נסבים על פוליטיקה ומסחר, הרלבנטיים לבעלי ממון בלבד.

הקולנוע הופיע בסוף המאה התשע עשרה ומיד הפך למדיום של תרבות המונים. בניגוד לאמצעי תקשורת קודמים שהתחילו באליטה וסיימו ב"עם", הקולנוע התפשט במהירות והגיע לאוכלוסיות נרחבות כשהוא מספק מענה לזמן הפנאי של מעמד הפועלים. הממסד הקולנועי התארגן בשיטת אולפנים גדולים אשר ילדו

כוכבי קולנוע ותופעות של הערצה. בין ובזמן שתי מלחמות עולם ניכר גידול בתעמולה פוליטית מצד השלטונות ובאסקפיזם מצד הקהל, הקולנוע סיפק צרכים ושימושים אלו.

בעוד שהקולנוע היווה בילוי מחוץ לבית, **הרדיו והטלוויזיה** השתייכו למרחב הפנים ביתי. הם שולבו לתוך ההתנהלות של חיי היום יום סביב משפחות וילדים. בניגוד לקולנוע, **הרדיו** הוא כלי נייד ויחסית זול להפיק בו מסר. המחיר הנמוך יחסית להפקת מסר יחד עם פוטנציאל ההפצה הרחב הביאו להתמחויות, מענה לצרכים לוקליים וריבו ערוצים. הרדיו הדגים את התפצלות דפוסי בעלות: מסחרי מול ציבורי, כמו גם את שיטת רשתות השידור, דפוסי אשר נדדו אחרי כן לטלוויזיה. הרדיו גזל מן העיתון את תפקיד היידוע המידי על אירועים ואילו הטלוויזיה נגסה בתפקיד ההצגה החזותית שהייתה לעיתון ובתפקיד הבידורי של הקולנוע. בתהליכי ההסתגלות לחלוקת התפקידים שינו אמצעי התקשורת את פניהם, אך מהותם היסודית ככלי כתקשורת להמונים נותרה קבועה.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
תיאוריית חברת ההמונים.³¹ הופעת אמצעי התקשורת להמונים	• בירור מושג ההמון • תהליך היווצרותה של חברת ההמונים: - מסורת ומודרנה - בשינוי פני החברה האנושית. - תיעוש, - עיור, - חילון, - דמוקרטיזציה. - חברת המונים . • מאפייני תקשורת להמונים: עיתון רדיו קולנוע וטלוויזיה - מוען מורכב וממוסד,	• חברה מסורתית • חברה מודרנית. • אנונימיות, • ניכור. • מוען מורכב וממוסד • מסר חד סטרי • משוב מוגבל ואיטי, • קהל גדול, הטרוגני ואנונימי. • המהפכה התעשייתית • חילון, • תיעוש,	- הלומדים יבחנו את מאפייני החיים המסורתיים ללא אמצעי תקשורת להמונים באמצעות קטעי סרטים מומלצים להקרנה, להדגמת אורח החיים בכפר האנגלי לדוגמה: - "טס" של רומן פולנסקי. - "הרחק מן ההמון הסואן". - הלומדים יצפו וינתחו את מקומו של הרדיו בחיי הפנאי והמשפחה באמצעות קטעי סרטים מומלצים להקרנה: - "ימי הרדיו" של וודי אלן. - תסכית הפלישה ממאדים של אורסון וולס . - "נאום המלך" של טום הופר. - "רדיו חזק". - הלומדים יבחנו את היתרונות והמגבלות של המדיום. - הלומדים יעמדו על מקומם של אמצעי התקשורת להמונים באמצעות סקרי צפייה, האזנה וקריאת	<u>רדיו, עיתונות ותקשורת חזותית:</u> - סיור בתחנת רדיו מקומית במטרה ללמוד באופן בלתי אמצעי על הכנת שידורי רדיו, מבנה אולפן, שיקולי לוח השידורים, תפיסת קהל היעד, אילוצים כלכליים, טכנולוגיים ומשפטיים בהפקת רדיו.

³¹ כספי, ד. (1994). תקשורת המונים, כרך א', רעננה, או"פ, עמ' 62-68.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
	- מסר חד סטרי, - משוב מוגבל ואיטי, - קהל גדול, הטרוגני ואנונימי³⁰. • תפקידם של אמצעי התקשורת השונים בחברת ההמונים	• דמוקרטיזציה,	עיתון.	
קולנוע כמדיום להמונים.	• מאפייני צריכת הקולנוע באולם הקולנוע כמדיום להמונים		- צפייה ודיון בקטעי סרטים להמחשת ימי ראשית הקולנוע ומשמעות הכנסת הקול לסרטים אילמים. לדוגמה: קטעים מתוך הסרטים "הוגו", ו"שיר אשיר בגשם", יצירות של צ'פלין ובאסטר קיטון. - צפייה ודיון בקטעי סרטים להדגמת הקולנוע כתרבות הפנאי של המעמד הנמוך והבינוני. לדוגמה: סינמה פארדיסו.	- תרגיל ליצירת סרט אילם. - דיבוב סרט אילם קלאסי או "דיבוב מחדש" של סרט בשפה זרה.

³⁰ כספי, ד. (1994) תקשורת המונים, כרך א', עמ' 43-47, רעננה, או"פ.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
מיסוד תעשיית הקולנוע	שיטת האולפנים והכוכבות	• אולפן סרטים • כוכב קולנוע • תרבות הערצה		- ביקור במדעטק בחיפה, או בסינמטק בירושלים, לצפייה בתצוגת הכוללות: מצלמות, מסרנות עתיקות, מכשירי רדיו ישנים.
טלוויזיה³²	• פריצת שידורי הטלוויזיה בזמן מלחמת העולם השנייה באירופה ובעולם לעומת ישראל בשנת 1968. מה מסביר את הדממה הישראלית. • רשתות שידור ומקורות מימון:	• רשתות שידור ציבוריות • רשתות שידור מסחריות	- צפייה ודיון בקטעים מתוך שידורים חיים מראשית ימי הטלוויזיה בעולם ובארץ כדי להמחיש את הניסיון להידמות לקולנוע בראשית דרכו של המדיום הטלוויזיוני. - צפייה ודיון ביומני גבע וכרמל מול קטעים משידורי הטלוויזיה החינוכית, כדי להציג את הטון והאווירה ששררו בצילומי הטלוויזיה הראשונים בארץ.	

³² אשורי, ת. מהטלגרף למחשב, תל אביב, רסלינג. עמ' 44-67.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
	- בעלות ממלכתית- ציבורית כגון הערוץ הראשון. מימון באמצעות מיסים ותשלום אגרה. - בעלות פרטית כמו חברת הכבלים הוט יס. מימון באמצעות בעלות פרטית, דמי מנוי חודשיים, מכירת זמן לפרסומות.			

ג. המעבר מאמצעי התקשורת להמונים לאמצעי התקשורת הדיגיטליים: עידן ההתלכדות

במהלך העשור האחרון של המאה העשרים הופיעו בעולמנו המדיה החדשים, מחשב, אינטרנט, טלפון סלולרי ואחרים. מה חדש במדיה החדשים? עיקר השוני הוא שמקור הכוח התפזר. התקשורת אינה זורמת ממקור או ממוסד אחד, מרום החברה, מן האליטות או מן הממשל בצורה אנכית או היררכית כמו במדיה הישנים. מכאן, הנגישות של הפרט כמוען וכנמען הינה שוויונית יותר. זאת ועוד, עלות הפקת המסר זניחה ומאפשרת לכל פרט לקחת חלק ביצירת מסרים.

ראשית אנו עדים לעליה בבעלות הפרטית על מדיה. בעבר היו הטלוויזיה, הטלפון, הרדיו ואפילו המחשב בימיו הראשונים - ממוקמים בסלון, או במרחבים ה"ציבוריים" של הבית, פתוחים לשימוש של כל אחד מבני הבית. בהווה לכל פרט במשפחה ובמיוחד לילדים יש בעלות על טלוויזיה, מחשב, וטלפון. יש לכך השפעה על ההקשר החברתי של השימוש באותם אמצעי התקשורת. הפחתת הנסיבות של צפייה משותפת בסלון לטובת צריכה אישית. המדיה החדשים הפכו לזירה שבה מתגשמות תפיסות חדשות של פרטיות ומחזקות את הנטייה לאינדיבידואליזם.

שנית, אנו עדים לגיוון רב בצורות המדיה, הגיוון הוא בצורה וגם בתוכן. מבחינה עיצובית הפכו המדיה החדשים דקים, שטוחים ולכן ניידים יותר. בתכנים ישנו גיוון רב, הערוצים הקהילתיים והמתמחים מתרבים לצד ערוצים גלובליים. המדיה החדשים הפכו את הידע של המין האנושי לנגיש ופתוח לכל, יותר מאי פעם וחזקו בכך את התפיסות המערביות של דמוקרטיה ושקיפות.

שלישית, אנו עדים להתלכדות כלל צורות המדיה. אם בעבר שימש הטלפון לשיחה, המחשב לעבודה, הרדיו להאזנה והטלוויזיה לצפייה והעיתון לקריאה, הרי שהיום מתלכדות כל הפונקציות במכשיר אחד. ההתלכדות היא פונקציונלית אבל גם טכנית, כל צורות המדיה עוברות דיגיטציה לקוד בינארי ויכולות להיות מופצות, מופקות ומאוכסנות באותה דרך. התהליך נושא גם השלכות חברתיות, התלכדות מרחבים של בית עם עבודה, בידור עם מידע, חינוך עם פנאי, נשי עם וגברי.

לבסוף, השינוי הרדיקלי ביותר, הוא המעבר בין תקשורת להמונים חד כיוונית אל עבר תקשורת אינטראקטיבית. מהי אינטראקטיביות זו? כיוון התקשורת דו סטרי, חילופי תפקידים ומהירות של משוב, רמת השליטה על סביבת התקשורת עלתה ולכל פרט גמישות בזמן ובמרחב של צריכת המדיה. נוסדו צורות חדשות של יחסים בין מדיום לבין משתמש: קנייה מקוונת, משחקי רשת אינטראקטיביים, טוקבקים בחדשות, סינון מועמדים בתכניות מציאות, בחירת השיר הבא בערוצי מוסיקה ועוד.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות
מאמצעי התקשורת להמונים לאמצעי התקשורת הדיגיטליים: עידן ההתלכדות ³³	השינויים שחלו במעבר בין אמצעי תקשורת להמונים לבין האמצעים הדיגיטליים: - עליה בבעלות פרטית על מכשירי מדיה . כל אחד מבי המשפחה הוא הבעלים של טלפון, מחשב וכד. - גיוון והתמחות במכשירים ובתכנים. - התלכדות של כלל הפונקציות במכשיר	• דיגיטציה • מדיה חדשים • אינטראקטיביות • רשתות חברתיות • טוקבקים	- התלמידים ישוו בין אמצעי תקשורת מסוג דומה אז והיום, לדוגמה: עיתון מודפס לעומת עיתון אינטרנטי. - עבדת חקר בנושא מקומם של אמצעי התקשורת הדיגיטליים בחיי היומיום.	- תערוכת צילום כיתתית שנושאה אמצעי התקשורת בעבר וכיום. (ניתן להיעזר באלבומים משפחתיים ומגזינים ישנים בספריות וברשת). - וידאו ארט בנושא השפעת הטלפון הנייד והאינטרנט על חיינו. - וידאו ארט בנושא של אוואטר וחיים שניים

33 סופר, אי' (2011). תקשורת המונים בישראל, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 4.

2. דרור, י' (2011). עיתונות מקוונת. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 1.

3. מקווייל, ד' (2014). מבוא לתקשורת המונים. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 6.

			אחד. - אינטראקטיביות	
<u>עיתונות</u> כתיבה עיתונאית המתארת "יום ללא אמצעי תקשורת" כתבה עיתונאית הכוללת ראיון עם מישהו שלא משתמש כלל בערוץ מסוים (בסלולר/בפייסבוק), כולל פירוט הסיבות לכך (חברתי, כלכלי, דתי וכו') <u>תקשורת חזותית</u> - צילום סטילס של	התנסות חווייתית : פיתוח מודעות בקרב הלומדים לכוחם והשפעותיהם של אמצעי התקשורת (טלפון נייד, אינטרנט, טלוויזיה). על חיי היומיום התלמידים יבינו את תלותנו באמצעי התקשורת ואת השפעתם על חיינו דוגמאות לפעילות : 1. בחינת צריכת אמצעי התקשורת בחיי הלומדים מבחינת כמותם ותכניהם באמצעות תיעוד ביומנים אישיים . 2. התלמידים יתנסו ב"יום ללא אמצעי-תקשורת" לדוגמה : הטלפון הנייד, ויכתבו יומן על כך או יתעדו זאת באופן אחר (צילום, כתבה עיתונאית...) 3. חלק מהלומדים ישתמשו בפרק זמן (למשל יומיים) רק בתקשורת כתובה (מסרונים ופייסבוק), בעוד חלק	<u>רדיו ועיתונות,</u> <u>תקשורת חזותית</u> ריאיון רדיופוני עיתונאי או מצולם עם ההורים או הסבים והסבתות על התקשורת בעבר והיום וההבדלים ביניהם	ההתפתחות של אמצעי התקשורת • כוחו של המדיום : המדיום הטלוויזיוני כמעצב תכנים בתחומים שונים כגון : פוליטיקה, דת וחינוך • הקשר בין צורות תקשורת לבין איכותה של תרבות. לדוגמה : תרבות המילה הכתובה (חשיבה מופשטת) לעומת תרבות חזותית (חשיבה קונקרטיית).³⁵	הגישה הטכנולוגית לתקשורת³⁶

³⁵לאפי, ד. (2011) סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 43-49.

³⁶פוסטמן, נ. (2000) בידור על מוות: השיח הציבורי בעידן עסקי השעשועים. עמ' 9 – 19. [המדיום הוא המטאפורה](#)

נקודות מבט חדשות המתעוררות עקב העדר אמצעי התקשורת <u>רדיו</u> - "רדיו ללא רדיו" ריאיון עם הלומדים בעקבות החוויה של הלומדים "חיים ללא אמצעי תקשורת"	אחר רק בתקשורת דבורה (שיחות קוליות), כל צמד יסכם את ההבדלים 4. התלמידים יבחנו אמצעי תקשורת חדשים יותר ויישמו את התפיסה אודות מאפייני התרבות³⁴		• אמצעי התקשורת (על פי הגישה הטכנולוגית) משפיעים על החברה ותרבותה ומחוללים שינויים בהתנהגויות ובתפיסות עולם, לא בשל התכנים שלהם. • מאפייני התרבות העכשווית בתקשורת מתבטאים לא רק במלים אלא גם בסמלים ובדימויים חזותיים.	
--	--	--	--	--

		<u>תקשורת חזותית:</u> יצירת מסר ויראלי (ממ"ים) באמצעות תמונה או סרטון שמבטא מחאה המשותפת לכל ילדי העולם		
<u>גישת היסטורית</u> <u>להתפתחות אמצעי</u> <u>התקשורת</u>³⁷	<u>התפתחות אמצעי</u> <u>התקשורת כפונקציה</u> <u>של מרחב וזמן</u> – מהכפר עד ל"כפר הגלובלי". מאפיינים של צריכת תקשורת בחברה פרה- מודרנית (מסורתית) וחברה מודרנית	מדיום חם, מדיום קר, כפר גלובאלי, הטיית התקשורת (איניס), שבטיות, יציאה משבטיות וחזרה לשבטיות. חברה פרה-מודרנית (מסורתית) וחברה מודרנית	השוואה בין אמצעי תקשורת בעבר לבין אמצעי תקשורת כיום כדי להמחיש את מרכזיותם ותפקידיהם אז והיום. - ניתן לראות הורים או סבים וסבתות על אמצעי התקשורת של פעם (מצלמת סופר 8, פטיפון, תקליטים, ווקמן, טרנזיסטור) - בחירה של אירוע חברתי-אקטואלי שמתרחש ברשת החברתית וניתוחו לצורך הבנת כוחן של הרשתות החברתיות בהנעת אירועים אקטואליים (למשל:	<u>רדיו ועיתונות, תקשורת</u> <u>חזותית</u> ריאיון רדיופוני עיתונאי או מצולם עם ההורים או הסבים והסבתות על התקשורת בעבר והיום וההבדלים ביניהם <u>תקשורת חזותית:</u> יצירת מסר ויראלי (ממ"ים) באמצעות תמונה או סרטון שמבטא מחאה

³⁷ לאפי, ד. (2011) סוגיות מפתח בתיאוריית המדיה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 43-49.

להעשרה נוספת: [אשורי, ת. \(2011\) מהטלגרף למחשב, רסלינג](#) עמ' 115-123

המשותפת לכל ילדי העולם	באמצעות הפייסבוק הלווית ה-20,000 של החייל הבודד בזמן מבצע צוק איתן) -יצירת מחאת פייסבוק שתמחיש את כוחה של הרשת החברתית ואולי אף שתפרוץ את גבולות הארץ .			
---------------------------	---	--	--	--

--	--	--	--	--

רשימת מקורות נוספים להעשרה

המצאת הכתב

גולדווטר, א. 12 אפריל 2012 יציאת מצריים של הכתב, **הארץ**, <http://www.haaretz.co.il/1.1684926> אוחזר 29 ספטמבר 2015

המעבר מן הכתב אל הדפוס: הופעת קהילות מדומיינות

אייזנשטיין א. (1995). "עלייתו של ציבור הקוראים". בתוך: כספי, ד. (עורך), **תקשורת המונים – מקראה**. תל אביב: אוניברסיטה פתוחה, עמ' 43-52.
 אלידע, ע. (1989). "המהפכה ולידת עיתונות ההמון". **זמנים**, 31-30. עמ' 82-91.
 זימל, ג. (2004) "העיר הגדולה וחיי הנפש" בתוך אורבניזם: הסוציולוגיה של העיר המודרנית. תל אביב: רסלינג, עמ' 23-40.

המעבר מן הדפוס לקולנוע, רדיו, טלוויזיה: אמצעי התקשורת להמונים

מקלוהן מ. (2003). *להבין את המדיה*. תל-אביב: בבל, עמ' 354-367.

מקלוהן מ. (2003). *להבין את המדיה*. תל-אביב: בבל, עמ' 368-404.

המעבר מאמצעי התקשורת להמונים לאמצעי התקשורת הדיגיטליים: עידן ההתלכדות

אשורי, ת. (2011) מהטלגרף למחשב, תל אביב, רסלינג, עמ' 115-151

דרור, י. (2009). [הבהלה לעכשיו](#), פנים, 48, אוחר ב7 מאי 2015

דרור, י' (2011). *עיתונות מקוונת*. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 1.

מקווייל, ד' (2014). *מבוא לתקשורת המונים*. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 6.

סופר, א' (2011). *תקשורת המונים בישראל*, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק 4.

סמואלס –פרץ, ד' (2013) *חינוך מורים למאה ה21: האם אנחנו מכשירים מורים לבתי ספר מיושנים? בתוך: על הרצף עורכות שמעוני ש. אבידוב א. מכון מופת.*

1. שפה וכוח : ייצוגים בתקשורת

נושא זה עוסק ביחסי הכוח בחברה וייצוגם בתקשורת. לאחר בירור מעמיק של אופני הייצוג ודרכי ההבניה של ייצוג קבוצות ותופעות חברתיות, ניתן יהיה לדון באינטרסים וניגודי האינטרסים בחברה : הון שלטון תקשורת כמו גם יחסי רוב מיעוט, מרכז ופריפריה, יחסי מגדר, יחסים על רקע גזעי, לאומי, דתי, מיני וכו'.

מטרות

התלמידים :

1. יכירו את אופני ההבניה של ייצוגי קבוצות שונות בארץ ובעולם
2. יבינו את הקשר בין ייצוגים במדיה לריבוד החברתי בישראל.
3. יכירו את תהליכי ההכחדה הסימבולית של קבוצות ופרטים ויעריכו את השלכותיהם האפשריות
4. יבחנו יחסי כוח באמצעות יצירת טקסטים השוברים היררכיות ונקודות מבט
5. יתנסו בחוויית יצירת טקסט תקשורתי מנקודות תצפית אלטרנטיבית.
6. ילמדו על החברה כמורכבת מפלחים בעלי גישה שונה למרחב הציבורי.
7. יבינו את המשמעות והתפקיד של התקשורת בבניין זהות לאומית ואת תפקיד התקשורת המגזרית בבניין זהות קהילתית.
8. יתנסו בחוויית כתיבה או יצירת טקסט תקשורתי מנקודת מבט מגזרית / של קבוצת המיעוט

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
ייצוגים: הגדרות ומושגים ³⁸	-המושג ייצוג בתחומי דעת שונים : - בתי משפט, פוליטיקה, יחסי ציבור. -תיווך וייצוג המציאות כמאפיין מרכזי של המדינה -סטריאוטיפ: סטריאוטיפים כנטייה אנושית מולדת וכאסטרטגיה יעילה להבנת המציאות המורכבת. -נזקים והשלכות של תפיסות סטריאוטיפיות – הנבואה המגשימה עצמה -איך נמנעים ונלחמים בסטריאוטיפים ובדעות הקדומות שלנו	• ייצוג • דימוי • דעות קדומות (סטיגמה) • סטריאוטיפ	- התשוקה למימזיס- - התלמידים והמורה ייצרו הכנת סרגל זמן ומסמך משותף) מצגת פאאור פויינט משותפת לכיתה) שבה כל תלמיד/ה תורם/ת שקף אחד, המדגים תאריך וצורות ייצוג שונות בראשית ההיסטוריה כמו	

³⁸ טורין, א. (2013). ייצוגי מורים בתקשורת הישראלית. תל אביב: מכון מופת. (עמ' 20-27)

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
			ציורי המערות, חרט על חימר, פסיפס, ציור על כד, ועד הולוגרמות.	
ייצוגי מיעוטים בתקשורת ⁴⁰	- הגדרת 'מיעוט' ממשי וסימבולי - קבוצות המיעוט בישראל ובעולם : מיהם? - ייצוגי המיעוטים בתקשורת כראי ליחסי הכוח בחברה - ממדים לחקר ייצוגים : איך חוקרים ייצוגים בתקשורת? (נראות : האם המיעוט קיים על המסך? טיב הנראות : האם הייצוג סטריאוטיפי? באיזה הקשר מופיע המיעוט? אינטראקציה : מה היחסים בין המיעוט לקבוצת הרוב)³⁹ - ההשלכות החברתיות של ייצוגי המיעוטים במדיה	• סטריאוטיפ • נראות, בולטות והכחדה סמלית • גילנות (אייג'יזם)	- תצפית ואיסוף נתונים כל צוות התלמידים יתחלקו לצוותים התלמידים יציגו סקירת ראשים של דמויות המופיעות על המסך - השוואה וניתוח של נקודות מבט : התלמידים (יבחרו קבוצת מיעוט) יגישו פרזנטציה המשווה בין ייצוגים של קבוצות מיעוט : למשל התלמידים ינתחו תמונות	- תחקיר ותיק הפקה : עם אילו סטריאוטיפים התמודדת? כיצד עקפת סטריאוטיפים אלה? כיצד התמודדת - הפקת כתבת דיוקן מצולמת / עיתונאית על דמות או קבוצת מיעוט תוך ניסיון ליצור סיקור הוגן, ובניסיון לאתגר סטריאוטיפים הרווחים בציבור כלפי קבוצה זו. - סרט דוקומנטרי קצר

³⁹ פירסט וענברי-לנקרי (2013). הנעדרים והנוכחים בזמן צפיית שיא 2011 – מחקר מעקב. ירושלים : הרשות השניה לטלוויזיה ולרדיו (עמ' 4-5). זמין ב :

<http://www.rashut2.org.il/editor/uploadfiles/%D7%93%D7%95%D7%97%20%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8%20%D7%9C%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%98%D7%A8%D7%A0%D7%98a.pdf>

⁴⁰ טורין, א. (2013). ייצוגי מורים בתקשורת הישראלית. תל אביב : מכון מופת. (עמ' 20-27)

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
	-		ממדורי החדשות המייצגות את קבוצת המיעוט ; כתבה עיתונאית כתובה או משודרת וכו'.	הכולל הצגה של קבוצות מיעוט ללא סטריאוטיפים - או איתור פרסומת סטריאוטיפית והצגת אלטרנטיבה לאותו המוצר בטכניקת קולאז' אתגר- לפרסם בגדי ים לנשים באופן שאינו מינני
מודל האבולוציה של ייצוגי מיעוטים לאורך זמן הומור וייצוגי קבוצות ומיעוטים, האם הבדיחה מחסנת מפני השפעות הייצוג הפוגעני?	מודל הייצוג: שינויים בייצוגי מיעוטים לאורך זמן: (א) הכחדה סמלית (ב) סטריאוטיפיזציה; (ג) השתלבות (הסדרה+הכלה) תיאוריות המסבירות הומור ⁴¹ : תיאוריות פסיכולוגיות: הומור כסובלימציה של תוקפנות והפגת מתח ומעניק תחושת עליונות. הומור כתוצר של הפתעה- אי הלימה קוגניטיבית.	- הכחדה סמלית, סטריאוטיפיזציה, השתלבות - תיאוריית העליונות - תיאוריית ההרפיה - תיאוריית אי ההלימה - ריבוד חברתי.	הכנת חומר למידה שידגים את האבולוציה, למשל של שחורים: מ"חלף עם הרוח" דרך משפחת קוסבי ועד וויל סמית או אותו דבר עם מזרחים: מצ'רלי וחצי ועד עספור, חמש דקות, קטע ערוך מכמה קטעי סרטים וסדרות	גרפיטי נגד דעות קדומות, מצפים שני קירות של כיתה בבריסטולים עבים ונותנים לתלמידים לעצב גרפיטי נגד דעות קדומות, חיים עם זה שבועיים עד שנמאס ומקלפים. סדנה משותפת נגד דעות קדומות בטכניקה של קולאז', אוספים הרבה עיתונים יומיים וגם מאגזינים, גם את זה

⁴¹שיפמן, ל. (2008). הערס, הפרחה והאמא הפולנייה שסעים חברתיים הומור טלוויזיוני בישראל 1968-2000. עמ' 1-13

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דיזקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
	תיאוריות סוציולוגיות : הומור כמנגנון לשימור מבנה חברתי ריבוני			עושים על קיר מצופה בריסטולים
דוגמאות ומקרי בוחן לייצוג מיעוטים	- ייצוג גילנות (אייג'יזם) כמקרה בוחן : דימוים של בני נוער ⁴² וקשישים ⁴³ במדיה מקרי בוחן נוספים לייצוג מיעוטים, על פי בחירתו של המורה : ניתוח לאור מודל הייצוג ⁴⁴		תערוכת צילום הנוגעת לחיי היומיום של קבוצת מיעוט (למשל : טקס, אירוע, שכונת מגורים וכו'). התלמידים יציגו צילומים שמייצגים סטריאוטיפים, צילומים ששוברים סטריאוטיפים	יצירת כרזת תעמולה נגד סטריאוטיפים של קשישים, או בני נוער. או יצירת כרזה הקוראת למודעות עצמית לסטריאוטיפים. תלית תערוכה של הכרזות בכיתה או במסדרון ביה"ס. או

⁴² לוין, די (2014). "אחרים", "פני הדור" או "נושאים ונותנים" : שלוש תמות על אנשים צעירים ותרבותם. גילוי דעת, 4, 13-40.

⁴³ פירסט, ע. ורמר-ביאל, ש. (2007). מ-יסבאל'ה ירוק' ועד 'להוריד את הזקנים מהכביש' : ייצוגי זקנה בתוכנית הסטירה 'ארץ נהדרת' בתקופת הבחירות 2006. מסגרות מדיה, 1, 27-60.

⁴⁴ רעיונות לקבוצות מיעוט נוספות : פריפריה, חרדים, ערבים, נשים, חד מיניים, נכים ובעלי מוגבלויות, מזרחיים, עולים חדשים, מהגרי עבודה, בדואים ודרוזים.
מאמרים רלוונטיים העוסקים בייצוגי קבוצות מיעוט, באמצעותם ניתן להבין את אופן הייצוג והמיקום הנוכחי על גבי מודל הייצוגים (המורה יבחר קבוצת מיעוט אחת להדגמת הסוגיה) :

ירחי, מ. וצפתי, י. (2009). הסיקור התקשורתי של אירועי טרור בעיתונות הישראלית הכתובה : מרכז מול פריפריה. מגמות, מו(1-2), 38-61.
למיש, ד. (2007). הפוליטיקה של הדרת מיעוט בתקשורת : דימויי נשים וסיקור האלימות נגדן. בתוך : כספי, ד. (עורך). תקשורת ופוליטיקה בישראל. ירושלים : ואן ליר, הקיבוץ
המאוחד. עמ' 185 – 207

קמה, ע. (2008). ללא חדר משלהן : מעורבותן של מהגרות עבודה פיליפיניות בכתב עת בן כלאים. מסגרות מדיה, 2, 25-49.

שטייר-לבני, ל. ומנדלסון-מעוז, ע. (2011). היברידיות בטלוויזיה הישראלית – עבודה ערבית, הסיטקום הערבי-ישראלי הראשון. מסגרות מדיה, 6, 31-59.

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
				ביצוע וצילום קליפ הקורא להכלת סוגים, צבעים וסגנונות שונים של יופי אנושי
תקשורת מגזרית: הגדרות ותפקידים	- תקשורת מגזרית: מהי? - הכרת מודל ייצוגי המיעוטים והתקשורת המגזרית⁴⁵ - תפקידי התקשורת המגזרית⁴⁶ - ניתוח ההבדלים בין תקשורת של קבוצת הרוב ותקשורת של קבוצת המיעוט - היתרונות והחסרונות של ערוצי התקשורת המגזרית - קהלי היעד של התקשורת המגזרית	• תקשורת מגזרית • תקשורת "של" ותקשורת "למען"	השוואה וניתוח של נקודות מבט: התלמידים יבחרו ויצילו בפני הכיתה כלי תקשורת מגזרי לבחירתם (עיתון, ערוץ טלוויזיה, מגזין, פורטל אינטרנט וכו'), וישוו בינו לבין כלי תקשורת מקביל מ'תקשורת הרוב', תוך התייחסות למרכיבי מודל הייצוגים: מטרות הערוץ, אופי התכנים וכו'. עבודת חקר – מחוון יפורסם באתר המפמ"ר	הצטרפות לעמותה או לקבוצה מוחלשת ויצירת עיתון חד פעמי, מגזרי, עבורם. או כתיבת נוסח נייטרלי ומתקן לידיעה עיתונאית מכפישה העוסקת בעיירות פיתוח, חרדים, ערבים או בעובדים זרים. או שיפור אתר האינטרנט, יצירת פלייר, כמה צילומים טובים למאגר של אותו ארגון
תקשורת מגזרית:	- ערוצים ייחודיים בתקשורת מגזרית במגוון כלי תקשורת (פשוטילים, רדיו פיראטי, עיתונות נישא וכו') והכרת מאפיינים ייחודיים של ערוצים נבחרים לאור		מפגש סקייפ מקוון במהלך המפגש בכיתה, עם עיתונאי או איש תקשורת השייך לקבוצת מיעוט, ופעיל בתקשורת המגזרית ויצילו	

⁴⁵ כספי, ד. (2008). שתי מערכות תקשורת: תקשורת "של" ו"למען" מיעוטים בישראל. קשר, 37, 99-109.

⁴⁶ גבל, א. (2006). הציבור הדתי לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה. *התקשורת המגזרית בישראל (חוברת מספר 4)*. תל אביב: מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה (עמ' 10-15)

נושאי לימוד	סוגיות ומוקדי הוראה	מושגים	הצעות דידקטיות מומלצות	התנסות מעשיות דוגמאות לפעילויות מומלצות
	מאפייני הקהילה (לדוגמה : חברה שמרנית, חברת מהגרים וכו'...) ⁴⁷ תקשורת אלטרנטיבית וקהילתית		את התובנות שהתחדשו סביב מפגש זה	

⁴⁷אפשר לבחור כמה דוגמאות לערוצים מגזריים מתוך הדוגמאות הבאות :
 כספי, ד. ואליאס, נ. (2000). 'להיות כאן ולהרגיש שם' : על התקשורת בשפה הרוסית בישראל. סוציולוגיה ישראלית, ב(2), 415-455.

ביבליוגרפיה: שפה וכוח

- אברהם, א. (2001). ישראל הסמויה מעיני התקשורת. ירושלים: אקדמון. עמ' 11-22
- אברהם, א. (2006). תקשורת וייצוג קבוצות. בתוך א. רם וברקוביץ, נ. (עורכים). אי/שוויון. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון. עמ' 401-409
- גבל, א. (2006). הציבור הדתי לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה. התקשורת המגזרית בישראל (חוברת מספר 4). תל אביב: מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה. עמ' 10-15
- טורין, א. (2013). ייצוגי מורים בתקשורת הישראלית. תל אביב: מכון מופת. עמ' 20-27.
- ירחי, מ. וצפתי, י. (2009). הסיקור התקשורתי של אירועי טרור בעיתונות הישראלית הכתובה: מרכז מול פריפריה. מגמות, מו(2-1), 38-61.
- כספי, ד. ואליאס, נ. (2000). 'להיות כאן ולהרגיש שם': על התקשורת בשפה הרוסית בישראל. סוציולוגיה ישראלית, ב(2), 415-455.
- כספי, ד. (2008). שתי מערכות תקשורת: תקשורת "של" ו"למען" מיעוטים בישראל. קשר, 37, 99-109.
- לוין, ד' (2014). "אחרים", "פני הדור" או "נושאים ונותנים": שלוש תמות על אנשים צעירים ותרבותם. גילוי דעת, 4, 13-40.
- למיש, ד. (2007). הפוליטיקה של הדרת מיעוט בתקשורת: דימויי נשים וסיקור האלימות נגדן. בתוך: כספי, ד. (עורך). תקשורת ופוליטיקה בישראל. ירושלים: ואן ליר, הקיבוץ המאוחד. עמ' 185 – 207
- פירסט וענברי-לנקרי (2013). הנעדרים והנוכחים בזמן צפיית שיא 2011 – מחקר מעקב. ירושלים: הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו (עמ' 4-5). זמין ב: <http://www.rashut2.org.il/editor/uploadfiles/%D7%93%D7%95%D7%97%20%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8%20%D7%9C%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%98%D7%A8%D7%A0%D7%98a.pdf>

פירסט, ע. ורמר-ביאל, ש. (2007). מ-יסבאל'ה ירוק' ועד 'להוריד את הזקנים מהכביש': ייצוגי זקנה בתוכנית הסטירה 'ארץ נהדרת' בתקופת הבחירות 2006. *מסגרות מדיה*, 1, 27-60.

פירסט, ע. ואברהם, א. (2007). כיכר השוק הומה? על הגיוון התרבותי בערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל ועל הדרכים לשיפורו. בתוך: כספי, ד. (עורך). *תקשורת ופוליטיקה בישראל*. ירושלים: ואן ליר, הקיבוץ המאוחד. עמ' 134 – 161.

קמה, ע. (2008). ללא חדר משלהן: מעורבותן של מהגרות עבודה פיליפיניות בכתב עת בן כלאים. *מסגרות מדיה*, 2, 25-49.

קמה, ע. ופירסט, ע. (2015). *על ההדרה: ייצוגים תקשורתיים של קבוצות מיעוט*. תל אביב: רסלינג.

שטייר-לבני, ל. ומנדלסון-מעוז, ע. (2011). היברידיות בטלוויזיה הישראלית – עבודה ערבית, הסיטקום הערבי-ישראלי הראשון. *מסגרות מדיה*, 6, 31-59.

שיפמן, ל. (2008). *הערס, הפרחה והאמא הפולנייה: שסעים חברתיים הומור טלוויזיוני בישראל 1968-2000*. ירושלים: מאגנס. עמ' 1-13.

פירסט, ע. ורמר-ביאל, ש. (2007). מ-יסבאל'ה ירוק' ועד 'להוריד את הזקנים מהכביש': ייצוגי זקנה בתוכנית הסטירה 'ארץ נהדרת' בתקופת הבחירות 2006. *מסגרות מדיה*, 1, 27-60.

פירסט, ע. ואברהם, א. (2007). כיכר השוק הומה? על הגיוון התרבותי בערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל ועל הדרכים לשיפורו. בתוך: כספי, ד. (עורך). *תקשורת ופוליטיקה בישראל*. ירושלים: ואן ליר, הקיבוץ המאוחד. עמ' 134 – 161.

קמה, ע. (2008). ללא חדר משלהן: מעורבותן של מהגרות עבודה פיליפיניות בכתב עת בן כלאים. *מסגרות מדיה*, 2, 25-49.

קמה, ע. ופירסט, ע. (2015). *על ההדרה: ייצוגים תקשורתיים של קבוצות מיעוט*. תל אביב: רסלינג.

שטייר-לבני, ל. ומנדלסון-מעוז, ע. (2011). היברידיות בטלוויזיה הישראלית – עבודה ערבית, הסיטקום הערבי-ישראלי הראשון. *מסגרות מדיה*, 6, 31-59.

שיפמן, ל. (2008). הערס, הפרחה והאמא הפולנייה : שסעים חברתיים הומור טלוויזיוני בישראל 1968-2000. ירושלים : מאגנס. עמ' 1-13